

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALK BİLGİSİ DERGİSİ

KURUCUSU VE SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 329

ARALIK 1976

YIL : 28 — CİLT : 17

Anadolu Dinî Halk Edebiyatı :

«KESİK BAŞ» DESTANI

Yazan : Fuat ÖZDEMİR

Dini destanlarımız edebiyatımızda önemli bir yer tutar. İslâmîliğin yayılmasında etkin olan bu destanlar, yüzyıllar boyunca Anadolu'da dilden dile dolaşmış; günümüze değin gelmiştir. Bugün bile çoğu bölgelerimizde söylenmektedir.

Bu konu üzerinde şimdiye dek bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Bir iki çalışma yapılmışsa da bunlar, birer makaleden öteye gitmez. Bitirme tezi olarak üzerinde çalıştığım için, dini destanlarımız üzerine daha genişçe eğilme olanlığımı elde etmiş bulunuyorum.

Dini destanlarımız, tümüyle dini - ahlaki bir özellik gösterirler. Yalnızca, dini - ahlaki bir nitelik taşıdıkları gibi, İslâm kahramanlarının çevrelerinde de dönerler. Destan-ı Deve, Destan-ı Geyik, Destan-ı Güvercin gibi Peygamberi konu edenlerle; Kesikbaş destanında olduğu gibi Ali'nin kahramanlıkları, cenkleri ve kerametlerini işleyen destanlar en yaygın olanlardır.

Bu destanların, ne zaman yazıldıkları belli değildir. İncelediğimiz yedi - sekiz yazmanın çoğunda tarih yoktur. Yalnız birinde H. 866 tarihi var. Dil yapısı bakımından oldukça eski oldukları anlaşılmaktadır. Saptayabildiğim en eski yazmalarda, XIV ve XV. yüzyıl Türkçesi egemen durumdadır. Arapça ve Farsça sözlükler çok azdır. Öyle ki - gıl, -gil, -ısar, -ıser gibi Türkçe ekler çokça kullanılmaktadır. Bazı yazmalarda, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'iyle (yazılış tarihi M. 1409) birlikte bulunduklarını gözönüne alırsak XV. ve daha önceki yüzyıla ait olduğunda yanlış olmamış oluruz.

Gene bu destanların yazarları da belli değildir. Ancak, birkaçının sonunda Sadrettin ve Kirdecî Ali adı geçmektedir. Adı geçen bu kişiler destanın asıl söyleyicisi mi, yoksa başka bir yazmadan kopya eden mi olduğu bilinmemektedir. Kanımızca bu destanların yazarı bir kişi değildir. Bunları bazı kişiler sonradan yazıya geçirmişlerdir. Öyle sanıyoruz ki Geyik Destanının yazarı Sadrettin'dir. Eğer, kopya eden olsa, yazma içindeki diğer destanlara da adını yazardı. Yalnızca Geyik Destanı'nın sonunda adı yazılı. Kesikbaş'ın yazarı da Kirdecî Ali'dir. Bir yazmada, yalnız bir destanın sonunda adı bulunması bu kanıyı veriyor bize.

Destanlar, yazım (imlâ) bakımından çok bozuk. Harekelerin çoğu yanlış konulmuş. Örneğin:

bir beyitte harekeye göre «eydür» okuduğumuz bir sözcüğü, bir kaç beyit aşağıda yine harekeye göre «eyder» ya da, «ider» biçiminde okuyabiliyoruz. Yazmalar arasında oldukça ayrılık var. Destanların, konuları değişmiyor ama, yazılışları ayrılıyor. Öyle ki, bir destanın, iki ayrı yazmada birbirine uyan beyit sayısı 10 - 15 dolayındadır. Uzunlukları da değişiktir. 67 beyitle 124 beyit arasında değişiyor. İlk yazıldıklarında, kısa olduklarını sanıyoruz. Sonradan bunlara yeni ekler yapılmış olabilir. İncelediğimiz yazmalar da bunu gösteriyor.

Ölçü olarak, hece mi yoksa aruz mu olduğu belli değil. Destanların sonunda :

Mustafa'nun ruhuna vir salavat
(Fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilât)

Beytine dayanarak fa'ilâtün fa'ilâtün fa'ilün aruz ölçüsüyle yazıldığını söyleyebiliriz. Ama, uyguladığımızda yarıdan çoğu uymuyor, bu nedenle. Bu da yazarın aruz ölçüsünü iyi bilmediğinden geliyor kanımızca. Zaten, yazarlarının ileri bir öğrenim görmedikleri anlaşılıyor.

Geyik Destanı, bundan önce yayınlandığı için (bk. Cahit Öztelli, Türk Folklor Araştırmaları, c, 7, s. 2492). Biz de, yararlı olur kanısıyla Kesikbaş Destanı'nı düzelterek yayınlıyoruz:

Başlıyalum söze bismillâh ile
Duruşalum dün ü gün Allah ile

Bir hikâyet geldi dilüme arı
Eydiserem Hak kılursa yarı

Kim mü'minler işidüb kala tana
Çok salâvat virsünler ana

Oturmuştu Mustafâ dört yâr ile
Otuz üç bin ashabı cümle bile

Mustafa ikindi namazın kılmış idi
Ducakılıb elyüze silmiş idi

Gördüler kim bir kesik âdem başı
Ağlayı girdi içeri tökdi yaşı

Gevdesi yok dahi ayağı eli
Bir Kesikbaşdur heman söyler dili

Sakalı yok yüzün nûri akar
Nûra bakar her kim yüzine bakar

Ali didi kim ol başı getüre
Mustafa'nun huzuruna yetüre

Hamle kıldı Ali getüremedi
Zerre miskâli yerinden ırmadı

Heybet ile Ali'nün ussı gider
Ol baş eydür yâ Resûl 'Ali n'ider

Bîn Ali gibi dahi olur ise
Her biri da'va kılub gelür ise

Anlar beni yerimden kaldırmaya
Zerre miskali yerinden ırmaya

Elli kere varmış idüm ben hacca
Çok hayr itmiş idüm ben yalın aca

Gâh yürürdüm yeryüzinde at ile
Gâh çıkardım göğe kerâmet ile

Kala-i Zerrin benüm şehrim idi
Hızır İlyas münis-i yârim idi

Bir halâlim bir hûb oğlum var idi
İkisi de bana münis yar idi

Oğlum ile gevdemi bir div yedi
Yâ Muhammed sen şefaât kıl didi

Halâlim aldı girdi kuyıya
Kayug komaz gözlerimi uyuya

Eşidüb 'Ali anı durdı ırı
Zülfikâr kuşanub geldi ileri

Yâ Resûl destur eyle ben varayın
Zülfikâr ile divin başın yarayın

Resûl eydür yâ Ali varma ana
Degmesün mazaratı divin sana

Yedi gün daim dün ü gün getdiler
Gudret ile bir araya yettiler

Çün sekiz gün vardılar bir yazıya
Bakdı Kesikbaş ol gâziye

'Ali eydür ara mıdır bu ara
Div Div halâlini alub girdiği yire

Ol baş eydür ol aradır bu ara
Bir kuyı vardır nedir ne çâre

'Ali vardı gördi bir derin kuyı
Didi tamu kuyısıdır bu kuyı

'Ali döndi girü bakdı Döldüle
Beş yüz kulaç kemendi vardı bile

'Ali kemendi beline bağladı
Ol Kesikbaş ile Döldül ağladı

'Ali namaz vaktini bilür idi
Göz ucuyle namazın kılur idi

Kemend ucu geldi 'Ali eline
Allah adını getürdi diline

İner isek div ile key cenk olur
İnmez isek eyü adın terk olur

'Ali gider kuyıya yavlak katı
Hoş getürür tekbir salâvatı

Yedi gün dün ü gün iner idi
Gâh başı gâh ayağı döner idi.

Sekizinci gün ayağı indi yire
'Ali otırdığı aklını dere

Secdeye vardı Hakka kıldı tabu
Karşusunda gördi bir demür kabu

Debdi demür kapığı girdi içerü
Bir hârun oturmuş idi aydan arı

Hârun eydür safâ geldün yâ 'Ali
Tanrı'nun arslanı ve hem kulı

Andan öte yürüdi bir seraya
Beş yüz sünni müselman bağlu oraya

Cümle çağırır yâ 'Ali feryâd diyü
Div elinden ya 'Ali Şâd diyü

'Ali eydür kim didi beni size
Anlar eydür Mustafâ geldi bize

Şimdi size 'Ali gelür didi
Div elinden ol sizi alur didi

Andan içerü girdi bir seraya
Gördi div yatur benzer münaraya

Şöyle burnundan nefes çıkar
Her nereye dokunsaydı yıkar

Ol dem 'Ali elvurdu Zülfikâra
Diledi ol divi ide iki pâre

Div uyurken öldürmek erlik değil
Bu ad ile yürümek dirlik değil

Yâ 'Ali uyur divi öldürmegil
Dostunu düşmanını güldürmegil

İki na'ra urdı div uyanmadı
Na'ra üni canına boyanmadı

Üçüncü na'ra şöyle katı urur
Div uyanub yirinden duru gelür

Sen mi geldin yâ 'Ali düşmanımız
Yakılır senün elinden cânımız

'Ali eydür Hak viribidi beni
İki pâre eyleyem bunda seni

Div eydür ben seni şimdi yiyem
Sonra dünyada müselman mı koyam

Kakuyuben div bucağına varur
Beş yüz batman gürzi eline alur

Üç kez urdı Ali'ye kayırmadı
Kalkanını hiç kolından ırmadı

Çünkü nevbet geldi bu kez Ali'ye
Tanrı arslanı gerçek veliye

'Ali eydür ey âsı bacmak getir
Tanrı'nun birliğine ikrar getir

'Ali urdı Zülfikârı başına
Geçdi oturdı serayın taşına

İki pâre eyledi Ali divi
Çün div öldi bozuldi iblis evi

Div öldü müselmanlar heb gelür
Malını heb bunlara üleşdirür

Her biri getürdüğünce aldılar
Dirilüb kuyı dibine geldiler

Didiler kim yâ 'Ali biz nidelüm
Kuş degilüz kanad ile uçalum

'Ali eydür Himmeti tutun arı
Cümlemize Hak ola yarı

Secdeye vardı 'Ali Hakka urdı yüzün
Kuyunun agzında gördü kendüzin

Çün 'Ali'nün işi ırdı menzile
Beş yüz kişi heb müselmanlar bile

Peygambere müjdeciler geldiler
İşte geliyorlar 'Ali didiler

Du'a kılub Peygamber Kesikbaşa
Dübdürüst yigid oldı baştan başa

Div ol oğlanı yimiş idi
Etin yiyüb kemiğin kamış idi

Ana dahi canın bağışladı
Zi-kerim sultan bu işi işledi

Lutfin irsün yâ 'Ali senün
Tâ ki görsin yüzini mevlâ seşün

Kabul du'amız Resûl hürmetine
Sen ırgür ümmeti murâdına

Çünkü bundan sonra hatmoldı kelâm
Mustafa'nun ruhuna yüz bin selâm

Her kim diler çok kazana
Du'a kıla bu dastanı yazana

Her kim bizi bir du'a ile ana
Tanrı rahmet eyleye daim ana.

DERGİMİZİN FİATİ 5

YILLIK ABONESİ 60

LİRA OLUYOR

Dergimizin basımı ile ilgili bütün hizmet ve malzeme fiatlarına, herşeye olduğu gibi, büyük zamlar gelmiştir.

Benzeri dergilerle kıyaslandığı takdirde, elinizdeki derginin fiatının mümkün olduğu kadar aşağı bir düzeyde tutulduğu görülecektir.

27 yılı aşkın bir süredir aksatmadan yayınladığımız derginin devamı için, bizim de fiatımızı arttırmamız, iki yıldır direnmemize rağmen, artık kaçınılmaz hale gelmiştir.

Gelecek sayımızdan geçerli olmak üzere, dergimizin sayısı 5, altı aylık abonesi 30, yıllık abonesi de 60 liraya çıkarılacaktır.

Üzülerek duyurur, eski abone bedellerini ödeme olanağı bulamayan okuyucularımızın Liran önce borçlarını göndermelerini ve abonelerini sürdürüp sürdürmeyeceklerini bildirmelerini rica ederiz.

T.F.A.